

Ecoduct over de A4 in Polen.

foto Robert Myslajek

Wolven in Polen

Het scheelde niet veel of de wolf was verdwenen uit Polen. Een door de overheid gestarte uitroeiingscampagne had tot gevolg dat er in 1975 nog slechts 250 wolven in het land leefden. Sindsdien is het aantal wolven weer gestaag toegenomen. De huidige populatie wordt geschat op 950-1000 dieren. Wettelijke bescherming lijkt de belangrijkste oorzaak van deze groei. En een toenemend besef onder de bevolking dat de wolf een belangrijke rol speelt in het ecosysteem.

— Robert Myslajek, Sabina Nowak (Association for Nature 'Wolf') & Edgar van der Grift (Alterra, Wageningen UR)

> Na de Tweede Wereldoorlog nam het aantal wolven in Polen toe. Een belangrijke reden hiervoor was dat veel natuurlijke gebieden door de bevolking werden verlaten en dat grensgebieden dunbevolkt raakten. Deze plekken werden snel ingenomen door de wolf. Rond 1950 leefden er naar schatting 1000 wolven in het land en waren de meeste bosgebieden door de soort bevolkt. In 1955 kwam de ommekeer. De minister van Bosbouw startte een programma om de wolf uit te roeien. Dit betekende dat wolven niet alleen bejaagd, maar ook vergiftigd mochten worden. Daarnaast was het vanaf toen toegestaan om jonge dieren uit het nest te halen en te doden. Om de uitroeiing te bespoedigen werden beloningen uitgelooft voor iedere dode wolf. Voor een wolf die tijdens een individuele jacht was gedood kreeg

men 1000 zlotys. Dit was ongeveer gelijk aan een gemiddeld maandsalaris. Het programma had succes. Tussen 1955 en 1959 werden gemiddeld 400 wolven per jaar gedood. In 1959, vier jaar na de start van het programma, werd de wolvenpopulatie in Polen op circa 250 dieren geschat. In 1975 was dit aantal verder gedaald tot circa 100 dieren. De wolf kwam nu nog slechts voor in afgelegen bosgebieden in de Karpaten en in het oosten van het land.

Uitroeiing gestopt

Het programma voor uitroeiing van de wolf duurde tot 1975. Wetenschappers hadden gewezen op de positieve rol van grote roofdieren in het ecosysteem. En ook in de maatschappij groeide het besef dat het uitroeien van de wolf een vergissing was. Herstel van de populatie bleef echter nog uit. Hoewel er in 1975 een wettelijke regeling tot stand kwam die de jacht tussen 1 april en 31 juli verbood, werd deze regeling alleen geïntroduceerd in regio's waar de wolf niet of slechts incidenteel voorkwam. In regio's waar de soort nog wel voorkwam,

bleef de jacht het hele jaar open. Pas begin jaren tachtig veranderde dit en is de sluiting van de jacht in genoemde periode in het hele land ingevoerd. Vanaf die tijd zijn jaarlijkse tellingen uitgevoerd en afschotquota vastgesteld. Het aantal geschoten dieren was echter nog relatief hoog, vooral in de Karpaten en in het noordoosten van het land, waar de wolf zich had weten te handhaven. Zo lag het gemiddeld aantal geschoten wolven per jaar in de oostelijke Karpaten tussen 1980 en 1990 slechts 12% lager dan het gemiddeld aantal dat hier per jaar tijdens het uitroeiingsprogramma werd geschoten: gemiddeld 73 versus 83 wolven.

In het westen van Polen herkoloniseerde de wolf langzaam de bosgebieden waar ze jaren eerder waren uitgeroeid. Tegelijkertijd groeide hier echter de interesse van jagers voor de jacht op wolven. Dit betekende in veel gevallen dat zodra wolven in een gebied verschenen of een roedel vormden, de jacht werd geopend. Het was in dit verband ook niet ongewoon dat een afschotquotum werd vastgesteld voor gebieden waar de wolf op dat moment nog niet voorkwam. Mochten er wolven verschijnen in de komende winter dan kon direct met afschot worden begonnen. Deze hoge jachtdruk resulteerde in zeer lage populatiedichtheden in het westen van Polen, hoewel hier veel geschikt leefgebied aanwezig is voor de wolf en de draagkracht van het gebied voor de wolf zelfs hoger wordt ingeschat dan de gebieden in het oosten van het land.

Bescherming

De in 1989 ingezette overgang van het socialisme naar een democratie stimuleerde de maatschappelijke betrokkenheid onder de bevolking. De vrijheid om verenigingen en stichtingen te vormen resulteerde in het ontstaan

van honderden NGO's. Veel hiervan hielden zich bezig met natuur- en milieubescherming. Een aantal NGO's maakte zich sterk om de juridische status van de wolf te veranderen: van bejaagbare soort naar beschermde soort. Een pleidooi dat ook door wetenschappers werd ondersteund. De in die tijd geïntroduceerde Wet Natuurbescherming maakte het mogelijk om soorten op nationaal en op provinciaal niveau te beschermen. Natuurbeschermers richtten zich nu dus op beide bestuurlijke niveaus. Het eerste resultaat kwam in 1992, toen wolven beschermd werden in de provincie Poznan. Drie jaar later veranderde de minister van Milieu de regels voor de bescherming van diersoorten met als gevolg dat de wolf in grote delen van het land een beschermde status kreeg. Weer drie jaar later was de wolf beschermd in het hele land. Daarmee was Polen het enige Oost-Europese land dat populaties van grote roofdieren beschermde vóór de toetreding tot de Europese Unie en de daarmee samenhangende verplichtingen in het kader van de Habitatrichtlijn. Opmerkelijk is dat de rol van de wolf in het ecosysteem het belangrijkste argument was voor het toekennen van de beschermde status. De toelichting bij de verandering in beschermingsstatus luidde: "De wolf speelt een belangrijke rol in het behouden van het ecologisch evenwicht binnen het ecosysteem en is een natuurlijke regulator van de populatiegrootte en conditie van wilde hoefdieren."

Momenteel zijn wolven in Polen strikt beschermd. Het is verboden om wolven te doden, te verwonden, te vangen of in gevangenschap te houden. Het is ook verboden om hun holen te vernielen of de dieren te verstoren in de tijd dat er jongen zijn. Zonder vergunning is het niet toegestaan huiden en andere delen van

dode wolven te bezitten of te verkopen. Alleen in speciale situaties kunnen het ministerie van Milieu en de regionale directies voor milieubescherming toestemming geven voor het vangen of doden van een wolf. Bijvoorbeeld voor wetenschappelijk onderzoek of als een individuele wolf een gevaar voor mensen blijkt te zijn. Op overtreding van deze wet staat gevangenisstraf of een boete.

In aanvulling op de wet is er de Regeling voor de Bescherming van Diersoorten van het ministerie van Milieu. Deze regeling maakt het mogelijk om rond de nestplaats een beschermingszone - met een diameter van 500 meter - in te stellen tussen 1 april en 31 augustus. In die periode mag alleen de landeigenaar en de bosbeheerder binnen de zone komen. De beschermingszones worden aangewezen dan wel opgeheven door het hoofd van de regionale directies voor milieubescherming. In de praktijk blijkt de toepassing van deze regeling lastig. Wolven veranderen frequent van plek, ook tijdens de periode dat er jongen zijn. Tot nu toe zijn er daarom nog nergens beschermingszones ingesteld. Op dit moment wordt echter wel onderzocht of de maatregel in Natura 2000-gebieden en nationale parken kan worden toegepast.

Habitatrichtlijn

Na de toetreding van Polen tot de Europese Unie in 2004 is de wolf ook beschermd in het kader van de Habitatrichtlijn. Tijdens de onderhandelingen in het kader van het Toetredingsverdrag is bedongen dat de wolf in Polen geen Bijlage IV- maar een Bijlage V-soort is. Dit betekent dat de wolf niet tot de strikt beschermde soorten behoort maar tot de soorten van communautair belang waarvoor het onttrekken aan de natuur en de exploitatie aan beheersmaatregelen kunnen worden

Roadkill op de snelweg naar Split, Kroatië.

foto Diana Zlatanova

foto Radoslaw Sawicki

onderworpen. Daarnaast is de wolf genoemd als prioritaire soort in Bijlage II van de Habitatrichtlijn. Dit zijn soorten waarvoor aanwijzing van speciale beschermingszones vereist is, de Natura 2000-gebieden. In Polen zijn nu meer dan zeventig Natura 2000-gebieden aangewezen voor de bescherming van de habitat van de wolf.

Sinds de wolf beschermd is, is zowel hun aantal als areaal gestaag toegenomen. Op dit moment bevolken wolven de Karpaten en alle grote bosgebieden in het noordoosten, oosten, westen en zuidwesten van het land. De huidige populatie wordt geschat op 950-1000 wolven.

Barrières

Het gaat dus goed met de wolf in Polen. Maar de situatie is nog niet optimaal. In Polen leven wolven nu vooral in dunbevolkte, bosrijke gebieden met weinig wegen en spoorwegen. Zelfs de grootste boscomplexen zijn op zichzelf niet eens groot genoeg om ruimte te kunnen bieden aan een levensvatbare populatie wolven. Hiervoor is uitwisseling met populaties in naburige bosgebieden vereist. Dit is op veel plaatsen echter lastig omdat het tussenliggende gebied voor wolven ongeschikt is of infrastructurele barrières bevat die uitwisseling bemoeilijken. Hiertoe behoren onder meer intensief agrarisch landgebruik, stedelijke bebouwing, industrie-complexen, bedrijfsterreinen, (spoor)wegen en stuwmeren. Het gevolg is dat de huidige populaties in meer of mindere mate geïsoleerd zijn, wat de kans op genetische verarming (inteelt) en lokaal uitsterven vergroot.

De noodzaak voor het opheffen van de 'versnippering' van de leefgebieden van de wolf erkennen de nationale bestuurders. In 2005 startte het ministerie van Milieu een studie waarin de belangrijkste plekken voor het ontwikkelen van ecologische verbindingen werden geïdentificeerd. De aandacht ging hierbij vooral uit naar bosccosystemen en grote zoogdieren, inclusief de wolf. De uitkomsten van deze studie dienden primair voor het uitwerken van provinciale landschapsplannen, maar zijn mede gebruikt voor het plannen van ontsnipperende maatregelen bij nieuwe snelwegen.

De Poolse wet vereist nu dat nieuwe snelwegen geheel worden ingerasterd. Dit betekent dat deze wegen een nagenoeg absolute barrière vormen voor wolven - en veel andere diersoorten - als geen maatregelen worden genomen. Faunapassages - zoals ecoducten en faunatunnels - kunnen deze barrièrewerking opheffen. Onderzoek heeft laten zien dat dergelijke voorzieningen frequent door wolven worden gebruikt.

Recreatie

Een ander knelpunt is het intensief gebruik

Sabina Nowak bij een wolvenhol. foto Robert Myslajek

van sommige bosgebieden door recreanten. Het plukken van bessen en paddenstoelen is in Polen een algemeen gebruik en voor sommigen een belangrijke bron van inkomsten. Dat geldt ook voor het zoeken naar afgeworpen geweien van herten in het voorjaar. Meer recent komen daar de in bossen georganiseerde events bij, zoals festivals, sportevenementen en off-road rally's. Ook het illegale gebruik van de bossen door crossmotoren, quads, off-road voertuigen en sneuwmobielen neemt explosief toe. Met als gevolg een toenemende verstoring van de wilde fauna, inclusief de wolf.

Net als in andere landen is ook in Polen de illegale jacht een belangrijke doodsoorzaak voor wolven. Daarnaast sterven veel dieren in strikken die door stropers zijn uitgezet voor het vangen van hoefdieren. Aanrijdingen op verkeers- en spoorwegen zijn een andere belangrijke doodsoorzaak. Het effect van deze onnatuurlijke sterfte op de populaties verschilt per gebied. In het westen van Polen, waar de populaties nog klein zijn, is iedere dode wolf er één te veel, vooral wanneer het dieren betreft die deelnemen aan de reproductie. Belangrijk in dit verband is dat de wolvenpopulaties in Polen een grensoverschrijdend leefgebied hebben. 'Poolse' wolven bewegen zich ook in Rusland, Litouwen, Wit-Rusland, Oekraïne, Duitsland en Slowakije. Jacht - legaal of illegaal - en sterfte in het verkeer in deze landen hebben een negatief effect op de groei en overleving van de populaties in Polen. Dit is een niet te verwaarlozen probleem omdat veel voor de wolf - en andere grote roofdieren - ingestelde Natura 2000-gebieden in de grensgebieden liggen.

Toekomst

In Polen heeft het strikt beschermen van de wolf bijgedragen aan de terugkeer van de soort

in gebieden waar deze eerder was uitgeroeid. Dankzij de beschermde status groeien de populaties nog steeds en breiden de dieren hun areaal uit. Momenteel leidt dit ook tot een groeiende populatie in Duitsland. Op basis van habitatmodellen is geschat dat er in Polen ruimte is voor 1220-1720 wolven. De meest waarschijnlijke populatiegrootte ligt tussen 1450 en 1540 wolven.

Meer wolven betekent een grotere kans op predatie van landbouwhuisdieren. In de periode 2004-2011 varieerde deze schade tussen 800 en 1200 gedode landbouwhuisdieren per jaar. De staat compenseert deze schade. De bepaling van schade en de hoogte van de compensatie is in handen van de regionale directies voor milieubescherming, behalve binnen de nationale parken waar het de verantwoordelijkheid is van de directeur van het park. De compensatie dekt de waarde van het gedode vee en de eventuele kosten voor bijvoorbeeld een veearts als vee verwond is of voor het opruimen van kadavers. Er wordt geen compensatie uitgekeerd als vee 's nachts onbeschermd is achtergelaten op een afgelegen weiland. De regionale directies voor milieubescherming en NGO's ondersteunen boeren door educatiecampagnes en projecten waarbij boeren worden voorzien van waakhonden en elektrische rasters met in de wind wapperende linten ('fladry') om het vee te beschermen. Deze compensatieregelingen blijven noodzakelijk om draagvlak voor de terugkeer van de wolf te houden.

Heropening jacht?

In Polen gaan nog steeds stemmen op om de jacht op de wolf weer te openen. Daarbij wordt vooral het economisch argument aangevoerd dat de wolf schade toebrengt aan de wildstand. De publieke opinie is wat betreft jacht echter veranderd. Het doden van wilde dieren is geen vanzelfsprekendheid meer. Daarbij tonen meer en meer wetenschappelijke studies aan dat wolven een belangrijke rol spelen in het ecosysteem. Ze beïnvloeden het aantal en gedrag van grote grazers en daarmee indirect de ontwikkeling van de vegetatie. Kansen voor bosverjonging nemen toe, wat herstel van populaties van andere bedreigde diersoorten kan betekenen. De toekomst van de wolf in Polen hangt sterk af van de mate waarin dit inzicht doordringt in het publieke debat en de wil van pleitbezorgers voor heropening van de jacht om hun mening hierover bij te stellen. Wordt vervolgd.<

Robert W. Myslajek & Sabina Nowak
Association for Nature 'Wolf', Polen
robert.myslajek@polskiwilk.org.pl
Edgar A. van der Grift, Alterra
edgar.vandergrift@wur.nl